

SEÇİMLE GELEN KRALLAR

Prof. Maurice Duverger

Çeviri: Necati ERKURT

KELEBEK YAYIMLARI-İST

BİRİNCİ BASIM-1975

GİRİŞ

Fransa cumhuriyetçi bir monarşidir. Fransa'da hükümet etme yetkisi özellikle bir kişinin elindedir. Bu kişi ulusça benimsenmiş bir meşrutiyet içinde ve oldukça özgür bir biçimde hareket eder, girişim ve atılımlarında bağımsızdır, önemli kararları (bazen de önemli olmayanları) alır, ya da bunların alınmasında etkili olur. (Anayasanın onunla ilgili olmayan bir hükmünde belirtildiği gibi «**Ulusal politikayı saptar ve yürütür**») Fakat bu kişi siyasal rakiplerinin arasından, dürüst denebilecek bir genel oylama ile seçilir. Belirli bir süre için iktidara gelir ve kendisi gibi ulus egemenliğinin simgesi olan ve muhalefete de söz hakkı tanıyan bir parlamento onu denetler ve sınırlar.

Fransızlar sanırlar ki, böyle bir rejim yalnız kendi ülkelerinde vardır ve batının öteki ülkelerinde tam bir cumhuriyet uygulanmaktadır. Hata ederler. «**Seçimle gelmiş**» hükümdar terimini, İngiltere Başbakanının durumunu ve yetkilerini belirlemek için, bundan 9 yıl önce, bir İngiliz yazarı ortaya atmıştı. Görünüş ne olursa olsun, İngiltere Başbakanının yetkileri, Fransa Devlet Başkanınakilere yakın sayılır. **Şansölye Brandt, Edouard Heath, Olof Palme, Pierre-Elliott Trudeau** ve benzerlerinin çoğu, «**seçimle gelmiş hükümdar**» sınıfına girerler. Şüphesiz Başkan Nixon'u da onların arasına katmak gerekir. Westminster'deki parlamento, Paris'dekinden daha etkili değildir, Bonn, Stokholm ve öteki başkentlerin parlamentoları da öyle.

Amerika Birleşik Devletlerinin, Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın siyasal rejimleri görünüşte birbirinden çok farklıdır: Washington'da bir başkanlık rejimi, Londra'da bir parlamento rejimi, Paris'te ise bir karma rejim vardır. Fakat bu anayasal görüşlerin çeşitliliği arkasında aynı temel gerçek onları birbirlerine yaklaştırır; her üç rejimin de nabzı «**seçimle gelmiş bir hükümdar**»da atar ve parlamento sadece bir denge ağırlığı görevini taşır. **Federal Almanya, İsveç, Avusturya, Yeni Zelânda, Avustralya, Hindistan** rejimleri de aynı çeşit rejimlerdir. **Finlandiya, Danimarka, Norveç** bunlara yaklaşıyor. Demokrasiden çok diktatörlük biçiminde olan Lâtin Amerika rejimlerinin ise bunların arasında yeri yoktur. Avrupa'da **Cumhuriyetçi monarşi olmayan ülkeler sadece İtalya, Belçika, Hollanda ve İsviçre'dir.**

Fransız rejiminin özelliği başka noktadadır. Bu günün Batı dünyasında iki büyük cumhuriyetçi monarşi tipi vardır: Amerika tipi ve Avrupa tipi. Amerika tipi rejimde hükümdar resmen seçilir, parlamento ile doğrudan doğruya bağlantılı olmadan hükümet eder, parlamento Başkanı istifaya zorlayamaz, Başkan da parlamentoyu dağıtamaz. Hukuk profesörleri bu sisteme

başkanlık rejimi “**prezidansiyei rejim**» derler. Öteki Cumhuriyetçi monarşi tipi ise parlamenter rejimdir ve bambaşka bir sistemdir. Bu rejimde hükümdar, milletvekili seçimleri yolu ile dolaylı olarak seçilir. Partilerin disiplini ve kutuplaşmaları sonucu (ister Büyük Britanya’daki gibi iki parti olsun, ister Federal Almanya Cumhuriyetindeki gibi kalımlı iki koalisyon olarak katılmış olsun), seçimleri kazanan tarafın şefi kim ise hükümetin başına o geçer. Yurttaşlar bu mekanizmayı çok iyi bildikleri için, oylarını verirken, yöresel adayların kişilikleri kadar, ulusal liderlerin kişiliklerini de göz önüne alırlar.

Fransa 1962'den beri Batı tipi bu iki büyük siyasal rejim arasında bir sistem kabul etmiştir. Fransa’da hükümdar Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi resmen genel oylama ile seçilir. Fakat öteki batı ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, parlamento, Devlet Başkanından ayrı bir Başbakanın başkanlığında kurulu hükümeti devirebilir. «**Yarı başkanlık**» rejimi diye adlandırdığımız bu karmaşık sistemin Finlandiya’da, Avusturya’da, İrlanda’da, İzlanda’da ve Weimar cumhuriyeti zamanında Almanya’da benzerleri vardır. Ancak bu sayılan ülkelerin her birinde ve duruma göre bazen aynı ülkede, bu sistem başka başka biçimler almıştır.

Fransa’da da bu günden yarına değişebilir. Böyle bir değişiklik, Fransızların zannettikleri gibi çoğunluğun tepetaklak olmasına bağlı değildir. Birleşik solun egemenliğinde bir parlamento ile François Mitterand Cumhurbaşkanı seçilirse, Georges Pompidou’dan farklı bir üslubu ve bir politikası olacaktır. Oysa ikisinin de yetkileri, ayrıcalıkları ve hareket olanakları birdir. Ancak Devletin başı ile parlamento çoğunluğu arasındaki yön birliğinin bozulması halinde, yani sağa yönelmiş bir Başkan sola yönelmiş bir parlamento ile ya da solcu bir başkan sağcı bir parlamento ile ülke yönetimine girişirse sistem tepetaklak olacaktır. Bu durumda rejimin yıkılacağı söylenemez ama büyük değişikliklere uğrayacağı kesin olarak söylenebilir.

Genel olarak Fransızlar, 1958 - 1962 yıllarında gerçekleştirilen kurumların yapısını ve nasıl işlediklerini bilmezler ve kendilerini bu konuların uzmanı sayanların bilgisi daha da kıttır; çünkü bunlar, bugünün verilerini eski şemalara veya siyasal önyargılara göre yorumlarlar. Seçimle kurulmuş meclislere hâlâ saygı besleyenler için, Başkanlık görev süresinin indirilmesi konusunda Ekim 1973 de yapılan görüşmeler gerçekten üzüntü vericidir. Bu kadar bayağılığın, anlamsızlığın, eksikliğin, yanılmanın, saçmalığın bu kadar az bir zamanda ve bu derece yetenekli kişilerce bir araya getirilmesi kolay bir iş değildi.

Zaten yalnız Fransız cumhuriyetçi monarşisini ele almakla ya da onu 1930’dan hatta 1914’den önceki Batı rejimleri ile karşılaştırmakla başka bir sonuca varabilirler miydi?

Bugünün Fransız sistemini anlamak için onu yine bugünkü benzerleriyle karşılaştırmak ve onların beraberce aynı yönde geliştiklerini kabul ederek gerçekten nasıl işlediklerini tahlil etmeği denemek gerekirdi. Bu kitapta izlenen yol işte budur. Bu yol ulusal bencillikten, eskimiş fikirlerden, hukuk yönünden yapılmış sınıflandırmalardan, Viktorya çağının parlamento kurallarından, Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyet özleminden uzak-

laşmayı gerektirecektir. En basiti olaylara bakmak ve arkalarında, onları düzenleyen görünmez sistemi kavramaktır.

YENİ MONARŞİ

Gerçek krallar, geleneksel krallar, krallık tacını babadan devralanlar, kral kanı taşıyan krallar birer birer ortadan kalkıyor; ya da sadece resmî törenlerin göze güzel gözükmeleri için millî saraylarda saklanan ve haftalık resimli dergilerin sürümünü arttırmağa yarayan bir süs eşyası olmaktan ileri gidemiyorlar. Basra körfezindeki bir kaç emirlik ve bunlardan daha önemsiz bir kaç Devlet dışında açık veya kısıtlı, liberal veya otoriter, sivil veya askerî şekiller içinde her yerde cumhuriyet rejimi var. **Fakat bu rejim her yerde monarşik bir biçim almaya doğru gidiyor. Veraset yolu ile kral olanların yerini, seçim yolundan gelen krallar alıyor.**

Bizim **Cumhuriyetçi Monarşi** diye adlandırdığımız rejimler, hükümet otoritesini tek başına temsil eden adamın, bu otoriteyi gerçek demokratik yollardan; yani rekabetin serbest olduğu bir seçimle kazandığı veya kaybettiği rejimlerdir. Geleneksel monarşilerin yerini, birdenbire bu çeşit rejimlerin alması sık sık görülen olaylardan değildir. Seçilmiş krallar, veraset yolu ile gelen kralları hemen izlemezler. «**Batı**»nın büyük ülkeleri arasında cumhuriyetçi monarşinin girmedığı aşığı yukarı yalnız Japonya ve İtalya var denilebilir.

Washington. Napoleon. Disraeli

Napoléon imparatorluğu da Cumhuriyetçi bir monarşidir. «**Allahın inayeti**» ve Fransız halkının iradesiyle imparator ilân edilen Napoléon, her iki sistemin birleştiği noktadır. Yıllar geçtikçe yeni bir soylu sınıf yaratarak, eski sistemi restore etmek yolunu tutar; çünkü bu yol, ona göre yeni kral soyu için bir güvencedir.

Bağımsızlık Bildirgesindeki fikirlerin mantığı, geleneksel bir monarşiye karşı düşüyordu. öte yandan 1787 Anayasasını yapan büyük burjuvalar fazla Cumhuriyetçi bir Cumhuriyetin kurulmasından endişe duyuyorlar, bu Cumhuriyetin, mal sahibi olmayanların eline geçmesinden korkuyorlardı. Bunun üzerine bir cumhuriyetçi kral olan Başkanlık sistemini kurdular ve başkanlık seçiminin de halka fazla inmemesine dikkat ettiler. Tek dereceli genel seçime dolaylı bir seçim sistemini tercih ettiler, çünkü bu sistem her Devlete, kendi başkan seçmenlerini atama yöntemini saptamak olanağını sağlıyordu.

Birleşik Devletler başkanının resmen halkın oyu ile seçilmesi onun cumhuriyetçi kral yönünün görülmesine engel değildir. Amerikalı bakanların kolektif bir organ değil de başkanın sadece çalışma arkadaşı olmaları ve sadece onun kararlarını uygulamakla görevli bulunmaları başkanın Cumhuriyetçi kral niteliğini kuvvetlendirir. Buna karşılık İngiliz başbakanı, hükümet içinde «primus inter pares»(**eşitler arasında birinci**) durumundadır. Hükümet başkanının üzerinde gerçek bir kralın kral soyundan gelen geleneksel bir kralın bulunması da başbakanın ana niteliğini daha iyi gizler. Bu arada krallığın, her türlü politik güçten yoksun fakat büyük

şeref ve itibar sahibi bir milli simge haline gelmesinin doğal sonucu başbakanlığın daha güçlü bir durum kazanması oldu. Disraeli Kraliçe Viktoryayı, Hindistan İmparatoriçesi ilân ettirmekle gerçekte kendisi Büyük-Britanya'nın hükümdarı oluyordu. Bu yeni tip monarşi rejiminde Disraeli veya siyasî rakibi Gladstone seçmenlerin belli süreler için seçip bu sürelerin sonunda iktidardan düşürdüğü krallardı.

1937'de Ramsay Muir ise, İngiliz kurumlarının gelişmesini ilginç bir cümle ile anlatıyor «**iktidar önce kraldan parlamentoya, parlamentodan da hükümete geçti**» diyerek bir «**hükümet diktatörlüğünden**» söz ediyordu.

1956'da İngiliz çoğunluk partisinin bir liderin emri altına girdiği, bu liderin de aynı, zamanda başbakan olduğu kaydediliyor ve bundan, İngiliz parlamento rejimi ile Amerikan başkanlık rejiminin, hukuki yapı farkına rağmen birbirine çok benzediği sonucu çıkarılıyordu; çünkü İngiliz seçmeni oyunu bir partiye vermekle o partinin başkanını en üst kademede yönetici olarak kabul etmiş oluyordu: «**Gerçek şudur ki, bugün, batı demokrasilerinde gelişmekte olan iki çeşit rejim vardır: seçmenlerin bütün bir seçim devresi boyunca iktidarda kalacak bir hükümet başkanını açık veya kapalı bir şekilde seçme imkânına sahip oldukları rejimler ve böyle bir imkânın bulunmadığı rejimler.**»

Bundan dokuz yıl sonra (ve Bagerhot'un hatırlatmalarından yüz yıl sonra) bir İngiliz yazarı, bu tahlillerin sonucu olarak İngiltere başbakanı için, «**seçimle gelmiş hükümdar**» terimini kullanıyordu.

De Gaulle ve yeni Fransız Monarşisi

General De Gaulle, ayakta kalması imkânsız şeylerin devamında ısrar etmedi. Eski monarşiyi geri getirmede; ama Fransa'nın yüzünü yeni monarşiye doğru çevirdi. Bu yeni monarşi yavaş yavaş Batı dünyasını içine alan bir rejimdi. Avrupa'da ise Federal Almanya Cumhuriyeti, 1945'den sonra fiilen bu rejimi parlamenter şekli ile kabul etmiş durumda idi. 1958'de De Gaulle iktidara geldiği zaman bu rejimin etkisine girmemiş, Fransa'dan başka iki büyük liberal ülke vardı: Japonya ve İtalya.

De Gaulle iktidarının bazı yanları özellikle çifte meşrutiyet Fransa'da cumhuriyetçi monarşinin ilk şekli olan Napolion sistemini hatırlatır. De Gaulle'ün iktidarı bir yandan 18 Haziran 1940'a bir yandan da Fransız halkının genel oyuna dayanıyordu. İmparatorun iktidarının temelleri ise hem Nötre Dame Kilisesinde yapılan kutsallaştırma ayini hem de plebisit yolu ile alınan millî irade üzerine kurulmuştu. Tören ve ayinlerin ötesinde her ikisini de ayakta tutan şan şeref ve itibarlarıydı. Bunlar akla değil yarı mistik bir hayranlığa dayanan otoritelerdi.

Napoléon'un tecrübeli askerleri gibi, De Gaulle'e bağlı milletvekilleri de hem homurdandılar hem de onun peşinden ayrılmadılar. Bu güç cumhuriyetçi monarşinin ana temellerinden biridir ve İngiltere'de başbakanın teklif ettiği tasarıları Parlamento nasıl kabul ederse, Fransa'da başkanın sunacağı tasarıların da kabul edilmesini güvenle sağlar.

Neden Cumhuriyetçi Monarşi?

Batılılar bu yeni monarşiyi kabule yanaşmazlar. Bu sistem onların resmî ideolojilerine aykırı düşer. Bu resmî ideoloji ise onları insanlara güvensizlikle bakmaya ve tek kişinin elinde merkezleşmiş iktidara karşı koymaya doğru yöneltir. Sınıfları ve kolektif hareketleri siyasal hayatın temeli saymakla Marksistler liberal geleneği bu noktada güçlendirmiş oluyorlar. Bütün kararları gruplara, toplumlara ve kurullara bırakmakla ve evlerden daha yüksek oldukları için kiliselerin çan kulelerini yerle bir etmek isteyen Couthon(1755 - 1794 yılları arasında yaşamış olan Fransız politikacısı) örneği bir eşitçiliğe sınımsız yapışmakla solcular da aynı yolu benimsemiş oluyorlar.

Hükümdar ve Yıldız

Gerçekten kaçışın başka bir şekli de, cumhuriyetçi monarşilerin iktidara gelmesini bir düşünürdür. Otoritenin bir kişiye mal edilmesi, bu kişi elinde merkezleşmesi aracı kuruluşların yarattığı bir göz boyama oyunudur. Büyük tirajlı basın, radyo ve televizyon sanatta, sporda, cinayette olduğu gibi politikada da yıldız peşinde koşarlar. Bu kurumları halkın gözünde daha iyi canlandırmak için onları bir insan yüzünde yansıtmak yolunu tutarlar.

Rejimi temsil eden hükümdarı birinci plâna çıkarıp ışıkları onun yüzüne çevirirler ve gerçekte grupların, komisyonların, ekiplerin aldıkları önemli kararları onunmuş gibi gösterirler. Bu aracı kuruluşların iktidarı bir kişinin elinde toplamaları, otoritenin genel bir yönünü devam ettirmek, güçlendirmek ve çağdaş bir anlayışa kavuşturmak bakımından hoş görülebilir. Biraz karmaşık olan her düzende kararları verenin, merdivenin en üst basamağında bulunan ve bütün bakışları üzerinde toplayan kişi olduğu kabul edilir; oysa çok defa o kişi, bu kararları sadece onaylamakla yetinmekte, bunlara bazen hiç katılmamakta bazen de zayıf bir katkıda bulunmaktadır. Büyük yazarlar nasıl “yardımcı”larının yazdıkları kitapları imzalamakla yetinirlerse; **hükümet başkanları da çok zaman, onlara sorulmadan alınmış kararların sahibi durumunda kalırlar.** Kitle haberleşme araçları ise bütün önemli siyasal kararların sorumluluğunu Başkana ve Başbakanı yüklemek eğilimini artırmakla görüntü iktidar ile gerçek iktidar arasındaki bu boşluğu daha da ortaya çıkarırlar. Fakat toplum yaşamında olaylara yön veren biraz da inançlardır.

Halkın bir paraya güven duyması (ekonomik koşullar bu paranın aleyhinde bile olsa), enflasyon tehlikesinin azalması demektir; güvenini kaybetmesi de o paranın değerini sıfıra indirir. Bu kolektif inanışlar üzerinde aracı kuruluşların çok derin etkisi olduğu bir gerçektir, iktidarın bir kişide toplanıp onunla temsil edilmesine gelince, bu iş iki ayrı planda ortaya çıkar. Aracı kuruluşlar önce Başkanın veya Başbakanın yüzünü tanıtır, bu da onun halka daha fazla yaklaşmasını sağlar.

Amerika Birleşik Devletlerinde ölüm veya istifa nedeniyle Başkanın yerine gelen Başkan yardımcısının genellikle silik bir kimse olmasına rağmen, neden sonradan başkan seçildiğini an-

lamak böylece mümkün olur. Çünkü en üst basamakta bulunan idarecinin her gün genel ilgiye hedef olması, halkın onu kendisine daha yakın görmesini kolaylaştırır. Ve görev süresi dolan bir başkan veya başbakan, basın radyo ve televizyon gibi aracı kuruluşların etkisiyle, genel seçimlerde rakiplerinin karşısına çok güçlü bir durumda çıkar.

Belki başlangıçta gerçek durumla, araçların yarattığı düş arasında büyük bir ayrılık vardır; ama bu, yine araçların çabalarıyla yavaş yavaş kapanır. Bu, cumhuriyetçi monarşinin görüntüsünü geliştiren bu aracı kuruluşlar; bu rejimin, gerçekten yerleşmesini sağlarlar.

Seçim kurumlarının 1945'den sonra uğradıkları değişikliklerle XVI ve XVII'inci yüzyıllardan sonra miras kurumlarının aldıkları yeni şekiller arasında bazı yakınlıklar vardır. Her iki halde de yöresel topluluklar çerçevesinde kişileşmiş otoriteler, yerlerini daha geniş bir milli çerçeve içinde kişileşmiş otoriteye bırakırlar. Derebeylerin ayrıcalıkları nasıl zamanla kral kanı taşıyan krala geçtiyse; eşrafın ayrıcalıkları da, iktidara seçimle gelmiş bir krala geçmiştir.

Yeni kapitalizm ve Teknostrüktür

Geleneksel demokrasi Devleti, polis, savunma, adalet ve özel girişimin boşluklarını kapatan bazı hizmetler içinde sınırlayan liberal kapitalizm çerçevesinde geliştirdi.

Siyasal liberalizm için her iktidar, bir baskı aracıdır; çünkü bu iktidarı elinde tutan, doğal olarak onu kötüye kullanmak eğilimindedir. **Aydın kafalı bile olsa, zorbanın iyisi olmaz. Kendi, iradesini zorla başkalarına kabul ettiren kişi, yine kendi çıkarlarını, kendi tercihlerini, kendi fikirlerini ve kendi tutkularını öne alacaktır, çünkü insan bencildir, önce kendini düşünür. Bir insanın ötekilerden daha yüksek bir noktaya çıkması, onlara emir vermesi, onlara söz geçirmesi; ondaki egemen olma eğilimlerini geliştirir ve onu zorba bir hükümdar olmaya doğru iter.**

Halkının mutluluğu için çalışan kral düşüncesi, sadece insandaki baba sevgisinin bir başka yönüdür ve gerçeğe uyduğu pek az görülmüştür. Bu biçim iktidar kendisini kabul ettirmek için gizlenen iktidardır.

Liberal ideoloji gerçeğe tam olarak uymaz. Şurası da doğrudur ki her çeşit iktidar, onu içtenlikle, insanlığın iyiliği için kullanmak isteyen kişilerin elinde bile bir baskı aracı olmak yolundadır. Sosyalist diktatörlükleri tahlil edersek, görürüz ki; yolsuzluklar, sadece burjuva iktidarların bir özelliği değildir. Kapitalist toplumların tahlili de bize patron ve girişimci otoritesinin, politik diktatörlüklerinki kadar kıyıcı ve ağır olduğunu gösterir. Patron otoritesinden yana olan geleneksel liberalizm, özel firma sahiplerinin yararına gerçeği maskeleymektedir.

Geleneksel monarşiler, diktatörlükler, geçmişin cumhuriyetçi monarşileri -Augustus-Napoléon İdareleri hep birbirine benzer koşulların yarattıkları rejimlerdir. Bunların hepsi, Devletin otoritesini güçlendirmek ve merkezleştirmek gereğine hizmet ederler; çünkü Devlet, çok sayıda güç ve karmaşık sorunları göğüslemek durumundadır.

Burada söz konusu ettiğimiz, modern karar alma sisteminin öteki yüzüdür. Teknostrüktür'ün içinde veya dışında genellikle bir adam vardır ki, son ve kesin karar onundur. Büyüklere oranla daha sınırlı kurumlarda veya büyüklerin kademelerinde böyle bir kişi olmayabilir. Fakat büyük örgütlerde ve özellikle Devletlerin hükümet mekanizmalarında, böyle bir otoritenin bulunmaması pek seyrek görülen bir haldir. Komünist ülkelerde ise «**kolektif karar**»ın aldığı değişik biçimler, üst kademedeki güçlü kişinin varlığını doğrular. Stalin çağının kişiye tapma eğiliminin, büyük aşırılıklarından sonra «**kolektif karar**» sisteminin yeniden önem kazandığını görürüz; ancak bu sistem uygulamada partinin en büyük şefine, genel sekreterine veya birinci sekreterine verilen yetkinin denetlenmesi ve daraltılması için kullanıldı. Böylece, monarşiyi sınırladılar; fakat yerine sinarşiyi (**Devlet otoritesinin bölünüp, aynı zamanda bir kaç şefin elinde yürütüldüğü hükümet sistemi**) getirmediler.

Batıda seçim yolu ile iktidara gelmiş monarkın çevresini, giderek daha karmaşık bir **teknostrüktür** alır; ama o tartışmasız kararlarıyla, bu teknostrüktür üyeleri arasında bir çeşit hakemlik görevi yapar. Krallık meclisinin modern bir biçim alması, kralın otoritesini zayıflatmaz; aksine bütün haber alma araçlarını, Kralın emrine vererek otoriteyi güçlendirir.

Bu karşılık televizyon aracılığı ile herkesin yakından tanıdığı, hayranlık duyduğu Başkan veya Başbakan bir denge unsuru gibi görünürler ve bu görünümü yerleştirmek için genellikle sıcak bir yakınlık havası yaratmak; dolaysız ilişkileri sağduyu üzerine kurmak, hatta gereğinde başka bir yüz takınmak gibi yöntemlere başvururlar.

Sınırlı bir Monarşi

Veraset yolu ile tahta çıkan krallar iktidarlarını tanrısal kaynaklardan alır ve bu kaynakları yeryüzünde temsil ederler; başlangıçta onlara da tanrısal varlıklar gözü ile bakılırsa. Bu teokratik görüş, eski Mısır'dan gelmiş olabilir; çünkü orada firavun canlı bir tanrı kabul edilirdi. Bu inancın mantığı, sonuna kadar zorlanmış ve kutsal ailenin insanlara yaklaşip da bozulmasına engel olmak için kardeş kardeşle, baba kızıyla evlenmişlerdir. Daha 1945'de Japonlar, İmparatorlarının tanrı Güneş'ten geldiğine inanıyor; ya da inanır görünüyorlardı. Uygulamada ise Başkanlar ve Başbakanlar kendilerini üstün varlıklar olarak görmek ve göstermek isterler. Roma Cumhuriyetinde konsüllerin yanından ayrılmayan ve bir zaferden sonra Kapitol tepesine çıktıkları zaman onlara durmadan «**unutma sen de bir insandan başka bir şey değilsin**» diye tekrarlayan görevli gibi bir memuru, Başkanların ve Başbakanların yanından eksik etmemek belki yerinde bir tedbir olacaktır.

Seçilmiş hükümdar

Demokrasinin monarşik bir biçim olmasını tartışma konusu yapanlar vardır. Bunlara göre halk, oyunu; kendisine verilen yetkileri yine kendi yararı için kullanabilecek tek bir adam yerine, bir meclise vermelidir. Fakat seçimle kurulmuş meclislerin demokrasiye, yine seçimle işbaşına getirilmiş Başkanlardan daha çok saygı göstereceklerini ortaya koyan bir belirti yok-

tur; ve yine halkın meclis seçiminde daha isabetli oy kullanması beklenemez. Başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da başkalarının fikirleri her zaman doğru olmayabilir. Meselâ 1973’de Şili Milletvekillerinin çoğunluğu Lâtin Amerika’nın en kanlı askerî darbesinden yana olmuşlardır.

Cumhuriyetçi monarşi, monarşik olmayan Cumhuriyetten fazla demokrasiden uzak değildir. Bir anlamda ise daha az uzaktır. Çünkü yurttaşların iradesi milletvekillerinin el atmalarına meydan kalmadan daha dolaysız olarak ortaya çıkar. Hükümet başkanı seçiminde halkı yetersiz sanmak, onun bir playboy veya bir demagog’un yalanlarına inanacağını düşünmek; onun, gerek kendini gerekse milleti yönetmekten aciz olduğunu kabul etmektir.

Resmî Seçim

Richard Nixon ve Georges Pompidou genel seçimle iş başına geldiklerine göre cumhuriyetçi hükümdar örneğinin en belirli temsilcileridir. Ancak Amerikan yurttaşları kendi Başkanlarını kendileri seçmezler. Onlar sadece 538 “büyük seçmen” çıkarırlar ve Başkan bunlar tarafından seçilir. Ancak adlarının seçim pusulaları veya elektronik makinalarla seçmene duyurulduğu 15 Devlette büyük seçmenler Başkanlık adayına göre seçilir ve ona oy vermeyi vadederler. Bu Devletlerin 14’ünde (Alabama bunlar arasında değildir) ise Başkanlık adayının adı büyük seçmenlerin adları arasındadır. Geri kalan 35 Devlette Başkanlık adayının adının yanında başka ad bulunmaz; yurttaşlar büyük seçmenleri başkan adaylarından birinin adına oy vererek seçmiş olurlar.

Örtülü Seçim

Yurttaşlar, cumhuriyetçi monarşinin Batıya yayıldığı pek farkında değildirler; çünkü bu yayılma örtülü, kapalı, gizli bir yoldan meydana gelmiştir. Gerçi dış yüzü, yukarıda tanımladığımız şekliyle herkesçe bilinmektedir. Ama görünmeyen yüzünü tanımayan çoktur ve bunlar, kurumların parlamenter görünüşleriyle en yüksek derecedeki yöneticinin resmi seçimden yoksun olmasının çok zaman öncekine çok yakın bir siyasal düzeni gizleyebileceğinin ve gizlediğinin farkında değildirler. Meselâ Büyük Britanya veya İsveç için “**cumhuriyetçi monarşi**” denmesini Fransızlar pek anlayamazlar; çünkü bu iki ülke de resmen miras yolu ile babadan oğula geçen birer monarşidir ve yüksek tirajlı basın taşsız gerçek kralın resmini halka tanıtmaktadır.

Parlamenter biçimi altında, cumhuriyetçi monarşi; geleneksel bir kral veya kraliçenin bulunmasından fazla hükümdarın pek açık olmayan seçimi ile gölgelenmektedir.

İngiltere Başbakanı hukuken Kraliçe tarafından seçilmekte ise de ve milletvekillerinin yapabilecekleri şey sadece, Kraliçenin seçtiği Başbakan’a güvenoyu vermemek olsa da; herkes bilir ki, Kraliçe doğrudan doğruya çoğunluk partisinin liderini seçer. Demek ki, bir partiye oyların çoğunu vermekle gerçekte Başbakanı seçmiş olan yine halktır. Alman milletvekilleri Anaya-

saya göre oy disiplinine bağılı olmasalar da, İngiliz milletvekillerinin durumu da budur. Yine herkes bilir ki, tıpkı Amerikan başkanlık seçmenlerinin seçiminde olduğu gibi; bu disiplin, gerçekten yürürlüktedir.

Parlâmenter bir rejimin cumhuriyetçi monarşi biçimini alması için iyice belirli koşulların bir araya gelmesi gerektir. Siyasal parti sayısının ikiye inmesi ya da oturmuş iki koalisyon çevresinde birleşmesi ve iki partinin veya iki koalisyonun Parlâmentoda sıkı bir oy disiplini içinde bulunması ve tanınmış bir lidere sahip olmaları gerektir. Bu durumda ve yalnız bu durumda milletvekili seçimleri kalımlı ve belirli bir çoğunluğu ve bu çoğunluğun hükümet başkanını desteklemesini garanti altına alır. Tabii eğer millet meclisindeki üyelik sayısı tek değil de çift sayı ise ve söz konusu iki parti veya iki koalisyon eşit sayıda üyelik kazanmışsa bu olanak ortadan kalkar.

Parlamentonun iki görünüşü

Parlamentonun görevi bugün kelimenin gerçek anlamı ile ikinci plâna düşmüştür. İlk söz hükümetin olduğu için Parlâmento ondan sonra gelir. Bu bir denkleştirme ağırlığı kavramıdır ve denkleştirdiği ağırlığa göre tanımlanır.

Bugünkü parlâmentoların fiilen oynadıkları rol ile eski düşsel rolleri arasındaki karşıtlık, çağdaş demokratik rejimlerin tanımlarının gerçek dışı olduklarını ve bunların birer cumhuriyetçi monarşi haline gelmiş olduklarının neden kabul edilmediğini ortaya koyar.

Güçlerin ayırımı fikri başlangıçta Devletin üç görevi olduğu (yasama, yürütme, yargılama) bu görevlerin ayrı ayrı organlara verilmesi gerektiği, bu görevlerin üçünün de eşit derecede önemli olduğu ve sonuç olarak bunları yerine getiren organların da eşit oldukları kanısını uyandırır.

Ancak Hıristiyanlıktaki Teslis gibi, bu üç kuvvetin arasındaki ilişkiler de çeşitli yorumlara yol açabilir. Meselâ, Yasama'nın karşısında Yürütme; Baba'nın karşısında Oğul gibi değil midir? Yasaları yürütmekle görevli olan, onları yapana bağılı değil midir? Yasaları uygulayan yargıçlar da kanun yapıcıdan sonra gelmek gerekir. Gerçek olan şudur ki, güçlerin ayırımı konusunda iki karşıt anlayış her zaman vardır; bunların biri eşitliğe öteki ise parlâmentonun üstünlüğüne öncelik verir.

Seçilmiş meclislerin fonksiyonları:

Cumhuriyetçi monarşilerde parlâmentonun üzerinde üç görev vardır: Önce hükümetin hareket sınırlarını çizer; bu sınırların hukuksal olanları kanunlarla, parasal olanları da bütçe, vergiler ve borçlanmalarla belirlenir. Hukuk alanında kanun, Yürütme'nin bütün kararlarından üstündür ve bu kararlar kanun hükümlerine uymak zorundadır. Hükümetin veya kamu yönetiminin kanun dışı kararları yargı yolu ile yürürlükten kaldırılabilir. Bu anlamda kanun yapıcı Devletin en üst organı durumundadır ve kararlarına bütün öteki organların uymaları gerekir.

Washington'da kongre, Başkana sormadan; hatta bazen ona karşı gelerek karar alabilir. Avrupa'da çoğunluk mekanizması bu karar yetkisini Başbakan'a vermiştir ve yine çoğunluk disiplini içinde bu karar Meclisin desteğini sağlar.

Anayasaya uygun olmayan kanunları, doğrudan doğruya yargıçlar Amerika'da olduğu gibi uygulamayabilirler. Parlâmentonun egemenliği dogmasına bağlı ülkelerde, her ne kadar bu egemenlik gerçeğe uygun değilse de, yargıçların yukarıda anılan yetkisi tartışma konusu olabilir. Meselâ İngiltere'de «Parlâmento her şeyi yapabilir; fakat bir erkeği kadın yapamaz» denir. Fransa'da ise bu durum doktrin plânında tartışmasız kabul edilir. Fransa'da hem kanunların uygulama alanını sınırlayan Anayasanın 34'üncü maddesiyle, hem de Cumhurbaşkanı'nın genel seçimle gelmesi nedeniyle parlâmentonun hükümlerliği söz konusu değildir. Seçilen Başkan, Anayasanın 3'üncü maddesi gereğince milletin temsilcisi olarak parlamento ile aynı güçtedir.

BATININ ÜÇ MONARŞİSİ

Cumhuriyetçi kralın seçilişi ve onun iktidarını dengeleyen güçlerin gerisinde, üç büyük tip siyasî rejimin biçimlendiğini görürüz:

Amerikan tipi rejimde hükümdar, özel bir oylama yöntemi ile resmen yurttaşlar tarafından seçilir. Parlâmento ne bakanları devirebilir ne de kendisi dağıtılabılır; Yürütmenin ise yasaları kabul ettirmek ya da istediği ödenekleri elde etmek için gerekli çoğunluğu sağlamak konusunda hiç bir güvencesi yoktur.

İngiliz tipi rejimde cumhuriyetçi hükümdar yurttaşlar tarafından örtülü bir şekilde, milletvekili seçimleri aracılığı ile seçilir; disiplinli bir parti veya bir koalisyon çoğunluğu kazanırsa bu partinin veya koalisyonun başındaki kişi Başbakan olur ve çoğunluk partisi veya koalisyonu aracılığı ile parlâmentoya hâkim olur ve milletvekilleri tarafından devrilmek tehlikesi ile karşılaşmadan veya meclisi dağıtmak gereğini duymadan yapmak istediği reformları meclisten geçirebilir ve beklediği ödenekleri elde edebilir.

Bu iki tip rejim arasında çok daha az yaygın ve esasları daha belirsiz bir üçüncü tip daha vardır ki, buna Fransız tipi diyeceğiz; çünkü 1925 ve 1933 arasında Weimar Cumhuriyeti bir yana bırakılırsa bu rejim tipini uygulayan tek büyük ülke Fransa'dır. Bu rejimde cumhuriyetçi hükümdar yurttaşlar tarafından resmen seçilmiş bir Başkandır ve Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi önemli bir hükümet görevini yürütür. Ancak bu görevi, Parlâmento tarafından devrilebilecek ve buna karşılık da parlâmentoyu dağıtma yetkisini taşıyan bir Başbakan ile paylaşır. Bu özellikler İngiliz rejiminden alınmıştır.

Cumhuriyetçi monarşi rejimlerin içinde en esneği, en uyumlusu ve en sık biçim değiştirenidir. Bir insanı iktidarın zirvesine çıkarmak, halkın gösterdiği ilgi ile onu günün adamı yapmak, ona büyük bir üstünlük tanımak; fakat aynı zamanda onun da öteki seçmenlerden farklı olmadığını ve bir süre sonra onların yanına döneceğini kabul etmek, başkan seçilen kişiyi ya ener-

jik ve güçlü bir şef ya da işe yaramaz bir korkuluk durumuna getirir. Bütün mesele seçilen adamın kişiliğindedir.

Sistemin kusurları:

Sımsıkı örgütlenmiş partilerin bulunmaması bu teknostrüktürün, Başkanın otoritesi dışında başka bir şekilde denetlenmesine engel olur. Bu anlamda Amerikan sistemi kişisel iktidara dayanan bir monarşidir, Avrupa sistemi ise siyasal örgütlerle sınırlanmış bir monarşi olmak eğilimindedir. Başkanlık seçimlerinin karmaşık olması, Amerika Birleşik Devletlerinde partileri başka ülkelere oranla daha çabuk geliştirmiştir.

Yeni Parlamenter monarşi

Fransızlar İngiliz Parlâmentosunun gücünü, bağımsızlığını, saygınlığını göklere çıkarırlar. Ve bu düşünce içinde Westminster'deki meclisin, git gide yargıçların perukları veya kralların taç giyme töreninde omuzlarına aldıkları hermin manto gibi politik bir gerçekten fazla bir süs eşyası olduğunu farketmezler. Bundan yaklaşık olarak kırk yıl önce Ramsey Muir'in söylediği şu sözleri de bilmezler: «**İktidar kraldan parlâmentoya, sonra da parlâmentodan hükûmete geçmiştir**». Hatta Benemy'nin, Başbakan için «**seçilmiş hükümdar**» dediğini de bilmezler. Politikacıların çoğu ve sayıları bir hayli kabarık hukuk profesörleri de bu konuda orta dereceli vatandaşlardan daha bilgili değildirler.

Gerçekte İngiltere'de bu mekanizma hiç bir zaman bu şekilde işlemiş değildir. 1750 ile 1850 yılları arasında kralın kişisel egemenliğini sürdürme çabaları ile klâsik parlamenter rejimin yarış halinde olduklarını görürüz. Bu arada parlamenter rejim sınırlı bir oylamaya dayanıyor ve aristokratik bir görünüm alıyordu.

Yeni Parlamentarizm

Yirminci yüzyılın başında yeni parlamentarizm artık yerini almış durumdadır. İngiltere yeni parlamentarizm yolunda Avrupa ülkelerinden daha önce gelir; çünkü ikilikle disiplini birleştiren İngiliz parti sistemi, yukarda söz konusu edilen koşullara daha önce uymuştur. Fransız rejimi de, 1962'den beri Devlet Başkanının halk tarafından seçilmesi ile çoğunlukçu bir parlamento rejimini bağdaştırmış durumdadır.

Yarı Başkanlık Monarşisi

Fransız siyasal sistemine benzeyen rejimleri «**yarı başkanlık rejimi**» diye adlandırmak isteyenler vardır. Bu rejimlerde üç özellik görürüz:

- 1) Başkan, Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi genel oylama ile seçilir.
- 2) Onun karşısında bir Başbakan ve bakanlar bulunur ki, bunların da hükümet etmeleri parlamento'nun güvenine bağlıdır. Parlamento bir gensoru önergesi ile bunları istifaya zorlayabilir.

3) Başkan ya kendi isteği ile ya da Başbakanın önerisi ile parlamentoyu dağıtabilir.

Bu sistem bugün Fransa'dan başka Avusturya'da, Finlandiya'da, İrlanda'da, İzlanda'da uygulanmaktadır.

Kuruluşların Çeşitliliği

Bütün yarı başkanlık rejimlerinin kuruluş şeması birdir. Başkanın yetkisi Başbakanınkinden oldukça daha geniştir. Parlamantonun denetim yöntemleri her zaman birbirine benzemez. Başkanlık seçimi değişik seçim sistemlerine göre yapılır.

FRANSIZ SİYASAL REJİMİNİN KURALLARI

Şimdi bütün dikkatimizi cumhuriyetçi Fransız monarşisi üzerinde toplayacağız. Bu monarşinin kuruluşlarını öteki Batı ülkeleri monarşilerinin kuruluşları ile karşılaştırırken onları da incelemiş olacağız.

General De Gaulle'ün 1958'de İktidara gelmesi üzerinden onaltı, olağanüstü kişiliğini ortaya koymuş olmasının üzerinden onbir ve rejimin, hiç bir üstünlüğü bulunmayan kişilerce yönetilmeğe başlamasının üzerinden 5 yıl geçmiş bulunuyor. Bu arada iki cumhurbaşkanı seçimi yapılmış ve uzun geçmişi olmayan bir de kutuplaşma meydana gelmiştir. Kuruluşların yerleşmeleri ve gerçek yüzlerinin ortaya çıkması için daha uzun bir süre gereklidir.

Bütün yarı başkanlık rejimlerinin karşılaştıkları en büyük zorluk genel oylama ile seçilen Başkanla, milletvekillerinin çoğunluğuna dayanan Başbakan arasında yetki bölüşülmesinden doğar. Yeni parlamenter monarşilerde Başkan yoktur, Başkanlık monarşilerinde de Başbakan yoktur. Bunları karşı karşıya getirmek, ortaya çözümünü kolay olmayan çetin bir sorun çıkarır. Bütün yarı başkanlık Anayasalarında az veya çok diyarşik bir karakter görülür, çünkü bu Anayasalar hükümet etme yetkilerini Başkanla Başbakan arasında bölüştürürler. Fakat yasaların öngördüğü diyarşi çok zaman biçim bozukluğuna uğrar ve yerini bazen Başkan bazen Başbakan lehine bir monarşiye bırakır.

1958 - 1962 Fransız Anayasasının üzerinde bir yorum ya da açıklama yapabilmek çok güçtür. Bunun nedeni de başlangıçta parlamenter olan metnin çok karmaşık olması ve getirdiği hükümlerin General De Gaulle tarafından hemen prezidansiyel; hatta Latin Amerika'da görülen «prezidansiyalist» rejim yolunda uygulanmasıdır.

BAŞKANA ÖZGÜ YETKİLER

Burada «özel yetki» olarak belirlediğimiz yetkiler sahiplerinin serbestçe ve kendi istekleri ile kullandıkları ve kimse tarafından engellenemeyen yetkililerdir. Bu tanımlama hukuk plânında kalır ve siyasal güçlerin durumunu dikkate almaz, özel bir yetki insanın istediği zaman kullanma hakkına sahip olduğu bir yetkidir.

PROTE-KRAL (Yunan mitolojisinde deniz tanrısı. Poseidon'un oğlu. Dilediği biçime girebilme yeteneğindedir. (C.))

Fransa'da yarı Başkanlık rejimi 1962'de yapılan anayasal devrim sonunda kurulmuştur.

Fransa'da başkanlık rejimi başlangıçtan itibaren bir çoğunluğa dayanarak uygulanmıştır. 1970 - 1971 arasında geçen süre sayılmazsa Avusturya'nın da buna benzer bir durumda olduğu söylenebilir. Bu ikisinin dışında buna örnek olarak üçüncü bir ülke daha gösterilemez. Bunların dışında kalan yarı başkanlık rejimlerinin hepsi açık ve disiplinli bir çoğunluğa dayanmadan, yani klâsik parlâmento kuralları içinde yürütülmüş ya da yürütülmektedir. Cumhurbaşkanı'nın diktatörlüğe kaymasını önleyebilmek için «**Görünmeyen nöbetçi: ulus**»un varlığının yeterli ve güvenceli olduğu kesin değildir. Büyük kuruluşlara, güçlü yönetimlere, dev firmalara, teknik üstünlüklere, planlara, istatistiklere rağmen, Cumhuriyetçi Monarşiler; siyasete biraz hayal, biraz da kâhinlikle ilgili bir şeyler katabilirler.

Öğütlü bir Hint öyküsünden bunların nasıl bir rol oynadıkları anlaşılabilir. Beş kör varmış. Bunlar adını sık sık duydukları filin nasıl bir yaratık olduğunu görüp öğrenmek istiyorlarmış. Bu nedenle hepsini alıp filin yanına götürmüşler:

- Birinci kör hayvanın hortumuna dokunmuş ve «**Bu çok büyük bir boru**» demiş.
- İkincisi dişini tutmuş ve bu «**Pürtüksüz bir kazık**» demiş.
- Üçüncüsü bacağına ellemiş ve «**Bu bir ağacın gövdesi**» demiş.
- Dördüncüsü kuyruğunu yoklamış ve «**Bu bir ip parçası**» demiş.
- Beşincisi de vücuduna değmiş ve «**Bu bir duvar**» demiş.

Modern Devletler'in bakanları, müdürleri, yöneticileri, teknisyenleri, plancıları da bütünüyle göremedikleri filin; yalnızca bir parçasını bilen bu körlere benzerler.

İnsanları kuruluşlar, meslekler, sendikalar ve bir takım özel işlerle bölmelere ayrılmış olan modern toplumlar; devamlı bir şekilde loncalara ve ferdiyetçiliğe dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bunların birliğinin korunabilmesi söz konusu ögenin yurttaşlara usçul ve somut bir biçimde değil de canlı, elle tutulabilir ve heyecan uyandırabilen bir biçimde sunulmasını gerektirir. Savaş dönemleri ya da dünyada gerginliğin çok arttığı zamanlar dışında bu birlik özellikle ortak bir proje veya tüm birleşimle elverişli nitelikte olan kolektif bir geleceğin dile getirilen hayaliyle sağlanabilir.

Bir ozan «**Efsanesi olmayan uluslar ölmeye mahkûmdur**» demiş. Bir efsane havası yaratmayan Cumhuriyetçi hükümdarlar da zayıf düşerek, ölüme mahkûm olurlar. Reklamcılar ya da tanıtma yayınları yapanlar bunun ticari bellilik ve siyasi etkililik yönünden hiç de iyi bir şey olmadığını bilirler.

SEÇİMLE GELEN KRALLAR

Amerika Birleşik Devletlerinin, Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın siyasal rejimleri görünüşte birbirinden çok farklıdır: **Washington'da bir başkanlık rejimi, Londra'da bir parlamento rejimi, Paris'de ise bir karma rejim vardır.** Fakat bu anayasal görünüşlerin çeşitliliği arkasında aynı temel gerçek onları birbirlerine yaklaştırır: Her üç rejimin de nabızı "**Seçimle gelmiş bir hükümdar**" da atar ve parlamento; sadece bir denge ağırlığı görevini taşır. Federal Almanya, İsveç, Avusturya, Yeni Zelanda, Avustralya, Hindistan rejimleri de aynı çeşit rejimlerdir. Finlandiya, Danimarka ve Norveç bunlara yaklaşıyor. Demokrasiden çok diktatörlük biçiminde olan Latin Amerika rejimlerinin ise bunların arasında yeri yoktur. Avrupa'da Cumhuriyetçi Monarşi olmayan ülkeler sadece: İtalya, Belçika, Hollanda ve İsviçre'dir.

Ağustos 1974 M. Duverger

ÖZETLEYEN

CELAL SANCAR

03.06.2016/ANKARA